

Топорецька З. М.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті досліджено існуючі підходи до розуміння поняття та змісту криміналістичного забезпечення і, на основі аналізу різних точок зору, надано авторське визначення поняття криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні. Автором пропонується визначати криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні як задоволення потреб процесу збирання, перевірки та оцінки доказів для встановлення предмету доказування технічними засобами, тактичними прийомами та методами криміналістики під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального правопорушення, проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень у кримінальному процесі.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, доказування, зміст поняття, кримінальне провадження.

В статье исследованы существующие подходы к пониманию понятия и содержания криминалистического обеспечения и на основе анализа различных точек зрения, предоставлено авторское определение понятия криминалистическое обеспечение доказывания в уголовном производстве. Автором предлагается определять криминалистическое обеспечение доказывания в уголовном производстве как удовлетворение потребностей процесса сбора, проверки и оценки доказательств для установления предмета доказывания техническими средствами, тактическими приемами и методами криминалистики в ходе досудебного расследования и судебного рассмотрения уголовного преступления, проведения процессуальных действий, принятия процессуальных решений в уголовном процессе.

Ключевые слова: криминалистическое обеспечение, доказывание, содержание понятия, уголовное производство.

Хоча термін «криміналістичне забезпечення» з'явився в юридичній науці ще у 1979 році і з того часу активно досліджувався науковцями, проте до сьогодні немає єдності думок в розумінні поняття та змісту цього поняття.

У зв'язку з цим найчастіше криміналістичне забезпечення процесу розслідування злочинів зводиться до розкриття криміналістичної методики розслідування окремої групи (виду) злочинів, тобто виключно до криміналістики. Проте є й інші думки – окремі автори зводять кри-

міналістичне забезпечення до криміналістичної техніки чи тактики, інші ж вважають його окремим поняттям, яке має досить широкий зміст і включає не лише власне певні розділи науки криміналістики. Ми погоджуємося з тим, що криміналістичне забезпечення є окремим самостійним поняттям, яке не обмежується лише криміналістикою, проте для його розуміння потрібно глибше дослідити сутність цього явища.

Дослідженню питань криміналістичного забезпечення розслідування в різні роки присвячена увага таких провідних вітчизняних та зарубіжних учених, як: О.В. Батюк, Р.С. Белкін, В.І. Галаган, Є.К. Горячев, А.В. Іщенко, В.Г. Коломацький, І.П. Красюк, В.Г. Лісогор, Є.Д. Лук'яничков, В.В. Матвієнко, В.О. Образцов, М.А. Погорєцький, В.Ю. Сокол, Ж.В. Удовенко, О.І. Чучукало та багатьох інших. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування окремих видів злочинів досліджувалися на рівні докторських та кандидатських дисертацій такими вченими, як: В.В. Лисенко, Л.П. Паламарчук, К.Є. Поджаренко, В.А. Сас, Д.Ю. Стригун, О.В. Таран, А.В. Хірсін та інші.

Метою статті є дослідження в межах її обсягу існуючих підходів до розуміння поняття та змісту криміналістичного забезпечення і надання власного визначення криміналістичного забезпечення доказування у кримінальному провадженні.

Визначення терміна «криміналістичне забезпечення» вперше дав В.Г. Коломацький. Він розглядав його у сукупності діяльності правоохоронних органів з розкриття і розслідування злочинів. В.Г. Коломацький визначав криміналістичне забезпечення як *систему запровадження* у практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб та органів внутрішніх справ з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю криміналістичних знань, втілених в уміння працівників використовувати наукові, методичні, техніко-криміналістичні засоби і технології їх застосування з метою попередження, розкриття і роз-

слідування злочинів [1, с. 62–64]. Тобто він розглядав криміналістичне забезпечення як динамічне поняття.

В.О. Волинський дає схоже визначення і розуміє криміналістичне забезпечення як *систему запровадження* у практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб органів внутрішніх справ криміналістичних знань, втілених в уміння [2, с. 28].

Розвиваючи погляди вчених про криміналістичне забезпечення як динамічну систему, В.В. Лисенко пропонує визначати криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів як *систему розробки та впровадження* у практичну діяльність оперативних та слідчих підрозділів тактичних і методичних криміналістичних рекомендацій, техніко-криміналістичних засобів та інформаційних технологій з метою оптимізації та підвищення ефективності діяльності щодо виявлення, розслідування та попередження злочинів, що входять до її підслідності [3, с. 10–11].

Р.С. Белкін виокремлював поняття «криміналістичне забезпечення діяльності кримінальної міліції і органів попереднього розслідування», розуміючи під ним *систему криміналістичних знань* і заснованих на них *навичок та умінь* їх співробітників використовувати наукові криміналістичні рекомендації, застосовувати криміналістичні засоби, методи і технології їх використання з метою попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів [4, с. 64]. У цій системі він виділяв три підсистеми: криміналістичні знання, криміналістична наука, криміналістична техніка. Р.С. Белкін, на відміну від попередніх авторів, розуміє криміналістичне забезпечення як статичну систему.

Е.О. Самітов, розвиваючи погляди Р.С. Белкіна, визначив криміналістичне забезпечення як *систему взаємопов'язаних теоретичних положень, технічних засобів, тактичних прийомів, комбінацій і операцій, методичних рекомендацій*, спрямованих на створення умов їх постійної готовності до практичної реа-

лізації правоохоронними органами в боротьбі зі злочинністю [5, с. 125].

Друга група вчених розглядає криміналістичне забезпечення як діяльність по забезпеченні криміналістикою потреб практики.

Зокрема, критикуючи позицію Р.С. Белкіна, О.Ф. Волинський запропонував визначати поняття криміналістичного забезпечення як комплексну за своїм змістом *діяльність*, спрямовану на формування умов постійної готовності правоохоронних органів до ефективного використання криміналістичних методів, засобів і рекомендацій, а також на реалізацію такої готовності в щоденній практиці розкриття та розслідування злочинів. Автор його поділив умовно на два рівні: творчий, тобто створення зазначених умов, і діяльний – їхня практична реалізація [6, с. 5].

У першій в Україні роботі, присвяченій власне криміналістичному забезпеченню процесу доказування у 2004 році Ж.В. Удовенко визначила криміналістичне забезпечення процесу доказування як самостійну специфічну *діяльність* відповідних суб'єктів по створенню необхідних умов оптимізації процесу доказування на досудовому слідстві [7, с. 5]. Вона також запропонувала і більш розширене визначення, як самостійна, ефективна, специфічна діяльність відповідних суб'єктів із створення необхідних умов при отриманні шляхом криміналістичної освіти криміналістичних знань та використання криміналістичної техніки у передбаченій законом діяльності суб'єктів процесу доказування на досудовому слідстві із збирання, дослідження, перевірки та оцінки фактичних даних (доказів) і застосування їх з метою встановлення істини у кримінальній справі [7, с. 113].

А.В. Іщенко значно вдосконалює визначення криміналістичного забезпечення як діяльності, розглядаючи його як складне багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна *діяльність* учених і практиків по розробці нових, пристосуванні

відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження в практику розслідування злочинів з метою оптимального вирішення її завдань. На його думку, для того щоб криміналістичні знання стали ефективним засобом для практики, вони повинні пройти стадію кримінальної освіти, в результаті чого криміналістичні знання перетворюються в елемент професійних знань і вмінь співробітників органів внутрішніх справ [8, с. 68].

Учень А.В. Іщенко В.В. Матвієнко, розглядаючи питання криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів, пристосовує запропоноване А.В. Іщенко визначення до методики розслідування злочинів, зазначаючи, що криміналістичне забезпечення методики розслідування окремих видів злочинів – це складне, багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна *діяльність* вчених-криміналістів та практиків по розробці нових, пристосуванні відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження в практику розслідування злочинів з метою оптимального вирішення її завдань [9, с. 152].

О.І. Чучукало, розглядаючи криміналістичне забезпечення як діяльність, розширює його спрямованість не лише на діяльність правоохоронних органів з розкриття і розслідування злочинів, але й на діяльність суддів під час доказування на стадії судового розгляду. Зокрема, вона пропонує таке визначення цього терміна: криміналістичне забезпечення доказування при провадженні судового слідства – це *діяльність* по створенню належних умов для отримання і сприйняття суддями криміналістичних знань і придбання відповідних умінь та навичок по застосуванню у процесі доказування криміналістичних засобів, методів і прийомів з метою всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ у суді [10, с. 11]. Вказана позиція видається більш прийнятною в сучасних умовах, коли кримінальний процес України зазнав значних змін і ключова роль у доказуванні відведена судді,

який сам визначає обсяг доказів, які підлягають дослідженню в суді та безпосередньо досліджує всі докази.

Третя група вчених поєднує погляди попередніх підходів, визначаючи криміналістичне забезпечення не просто як діяльність, а як особливу систему.

Зокрема, В.Ю. Сокіл, розглядає криміналістичне забезпечення *не просто як діяльність, а як особливу організаційно-функціональну систему*, спрямовану на формування та підтримку на певному рівні постійної готовності працівників правоохоронних органів до систематичного використання в практичній діяльності криміналістичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю (макрорівень, науково-дидактичний рівень), а також на реалізацію цієї готовності в кожному конкретному випадку для розкриття та розслідування злочину, що зумовлена конкретною оперативно-розшуковою або слідчою ситуацією (мікро- або виконавчий рівень) [11, с. 57].

Розширюють і доповнюють запропоновані визначення і Е.К. Горячев та І.В. Тішутіна, розглядаючи криміналістичне забезпечення як *систему*, яка включає в себе наукові розробки тактичних прийомів і рекомендацій, правових організаційних і кадрових проблем, *втілення* таких розробок в практику в цілях формування умов постійної готовності правоохоронних органів до їх використання у процесі розслідування і розкриття злочинів [12, с. 28]. Водночас знову ж таки спірною видається позиція авторів щодо включення до криміналістичного забезпечення наукових розробок правового і кадрового забезпечення.

Проте така позиція досить часто зустрічається і в інших сучасних роботах. Зокрема, Д.Ю. Стригун, розкриваючи поняття техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування контрабанди наркотичних засобів, окрему увагу присвячує правовому та організаційному забезпеченню розслідування [13, с. 10]. Проте автор не обґрунтовує свою позицію щодо віднесення правового та організаційного забезпечення розслідування

до предмету техніко-криміналістичного забезпечення розслідування.

Схоже визначення наводить і Я.Я. Лозовий, визначаючи криміналістичне забезпечення як *систему створення, удосконалення та використання* правових, тактико-криміналістичних, техніко-криміналістичних, організаційних та інших засобів суб'єктами розслідування і особами, які взаємодіють з ними в цілях отримання, фіксації, акумулювання, обробки, використання криміналістично значимої інформації [14, с. 22]. При цьому автор не розкриває зміст наведених ним елементів.

Дослідивши розмаїття визначень поняття криміналістичного забезпечення, важко визначитися, яке з них є більш правильним, оскільки кожне з них містить певні недоліки. Більше того, переважна більшість цих визначень є дуже громіздкими, переповненими іншими термінами, що ускладнює розуміння змісту поняття.

На нашу думку, правильним буде розкрити розуміння змісту поняття «Криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні» через розкриття змісту його складових частин: «криміналістичне», «забезпечення», «доказування», «кримінальне провадження».

Криміналістичне забезпечення як словосполучення фактично означає забезпечення криміналістикою.

В українській мові термін «*забезпечувати*» за словником В. Даля, означає дати щось правильне, постачати всім необхідним, захистити від збитків, нестачі, злиднів, небезпеки, що загрожує комусь тощо [15, с. 577], тобто мова йде про діяльність. Діяти – робити щось для задоволення існуючих потреб.

Необхідно також визначитися з поняттям та предметом криміналістики. Г. Гросс у 1892 році вперше визначив предмет криміналістики. Він зазначав: «Криміналістика за своєю природою починається лише там, де встановлюють, у який саме спосіб вчиняються злочини».

В подальшому найбільш розповсюдженими стали дві точки зору на визначення її предмета. С.П. Микитчев

у 1955 році визначив криміналістику як науку про технічні засоби, тактичні прийоми та методи, що застосовуються для виконання передбачених кримінально-процесуальним законом дій судових і слідчих органів щодо виявлення і збирання, фіксації і дослідження доказів з метою розслідування злочинів.

Іншої точки зору дотримувався Р. С. Белкін. У 1967 році він визначив криміналістику як науку про закономірності виникнення, збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, а також засоби та методи судового дослідження і запобігання злочинам, які ґрунтуються на вивченні цих закономірностей [16, с. 14].

Кримінальне провадження в п. 10 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України визначено як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого Законом України про кримінальну відповідальність.

Кримінально-процесуальна діяльність з розкриття і розслідування злочинів є складною системою процесуальних дій, що проводяться органами дізнання та досудового слідства з метою всебічного, повного й об'єктивного встановлення предмета доказування у кримінальній справі та інших важливих обставин і фактів, що впливають на прийняття слідчим підсумкових процесуальних рішень [17, с. 107]. Доказування є складною практичною і розумовою діяльністю, яка здійснюється шляхом встановлення предмету доказу-

вання – обставин, які мали місце в минулому і підлягають доказуванню. Доказування згідно ч. 2 ст. 91 КПК України полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Таким чином криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні фактично є забезпеченням (постачанням, задоволенням потреб) процесу встановлення предмету доказування (збирання, перевірки та оцінки доказів) під час досудового розслідування і судового провадження, проведення процесуальних дій у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення технічними засобами, тактичними прийомами та методами [18, с. 250].

Враховуючи викладене, вважаємо, що криміналістичне забезпечення означає задоволення потреб практики розслідування кримінальних правопорушень криміналістичними засобами прийомами, методами.

Нами пропонується визначити це поняття таким чином: криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні – це задоволення потреб процесу збирання, перевірки та оцінки доказів для встановлення предмету доказування технічними засобами, тактичними прийомами та методами криміналістики під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального правопорушення, проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень у кримінальному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коломацький В. Г. Криминалистическое обеспечение деятельности органов внутренних дел по расследованию преступлений / под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина // Криминалистика. – М., 1995. – Т. 1. История, общая и частные теории. – С. 62–64.
2. Вольнский В. А. Криминалистическое обеспечение предварительного расследования преступлений: право и права, традиции и современность / В. А. Вольнский // Информационный бюллетень № 13 по материалам криминалистических чтений «Криминалистическое обеспечение борьбы с преступностью». – М.: Акад. управления МВД России, 2001. – С. 28.
3. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (Теорія та практика): монографія / В. В. Лисенко. – К.: Логос, 2004. – 324 с.
4. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования: учебник / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, А. И. Бородулин, В. Н. Григорьев и др.; под ред.: Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин. – М.: Новый Юрист, 1997. – 400 с.
5. Самитов Э. О. Криминалистическое обеспечение расследования истязаний: дис. ... кандидата юрид. наук: спец. 12.00.09 / Э. О. Саммитов. – Владимир, 2009. – 234 с.

6. Криміналістика: учебник для студентов вузов / под ред. А. Ф. Вольнского, В. П. Лаврова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008. – 943 с.
7. *Удовенко Ж. В.* Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. / Ж. В. Удовенко. – К., 2004. – 205 с.
8. *Ищенко А. В.* Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навч. посібник / А. В. Ищенко, І. О. Ієрусалимов, Ж. В. Удовенко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
9. *Матвієнко В. В.* Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів: дис.. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. В. Матвієнко – К., 1999. – 248 с.
10. *Чучукало О. І.* Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / О. І. Чучукало. – К., 2004–18 с.
11. *Сокол В. Ю.* Тактико-криміналістическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений (методологические и организационные аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / В. Ю. Сокол. – М., 1998. – 188 с.
12. *Горячев Э. К.* Тактико-криміналістическое обеспечение расследования преступлений / Э. К. Горячев, И. В. Тишугина. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 128 с.
13. *Стригун Д. Ю.* Техніко-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування контрабанди наркотичних засобів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Д. Ю. Стригун; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2011. – 20 с.
14. *Лозовой Я. Я.* Криміналістическое обеспечение расследования преступлений, совершаемых с участием лиц с психическими расстройствами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Я. Я. Лозовой. – Владимир, 2008. – 22 с.
15. *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х томах / В. Даль. – М., 1989. – Т. 2. – 784 с.
16. *Салтєвський М. В.* Криміналістика (у сучасному викладі): підручник / М. В. Салтєвський. – К.: Кондор, 2008. – 588 с.
17. *Галаган В. І.* Криміналістичне забезпечення проведення процесуальних дій у кримінальному судочинстві України / В. І. Галаган // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 116: Юридичні науки. – С. 106–109.
18. *Погорєцький М. А.* Криміналістичне забезпечення досудового провадження: проблеми теорії та практики / М. А. Погорєцький // Сучасні проблеми криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвячена 100 річчю з дня народження д. ю. н., проф. В. П. Колмакова (27–28 вересня). – Одеса. – 2013. – С. 250–253.

Toporetska Z. Problems of definition and content criminalistics providing of proving in criminal proceedings.

This article investigates the issue of understanding the concept and content of criminalistics providing of proving in criminal proceedings.

The author distinguishes summarizes the views of scientists on three groups. To the first group she includes scientists who examined the criminalistics providing as a system (static or dynamic). The second group of scientists examined the criminalistics providing as an activity. Representatives of the third group looks combine the previous two groups and see this phenomenon not only as an activity but as a special organizational and functional system.

It is reported that forensic provide proof in criminal proceedings is actually software (supply, meeting the needs of) the subject of proof installation process (collection, verification and evaluation of evidence) during the pre-trial investigation and court proceedings, legal proceedings in connection with a criminal offense technical means, reception and tactical methods.

Based on the analysis, the author proposes own definition of criminalistics providing of proving in criminal proceedings as meeting the needs of the collection, verification and evaluation of evidence to establish the subject of proof technical equipment, tactical techniques and methods of criminology during the preliminary investigation and prosecution of criminal offenses, legal proceedings, the adoption of procedural decisions in criminal the process.

Keywords: *criminalistics providing, proving, meaning of, the criminal proceedings.*

Стаття надійшла до редакції журналу 04.11.2015 р.